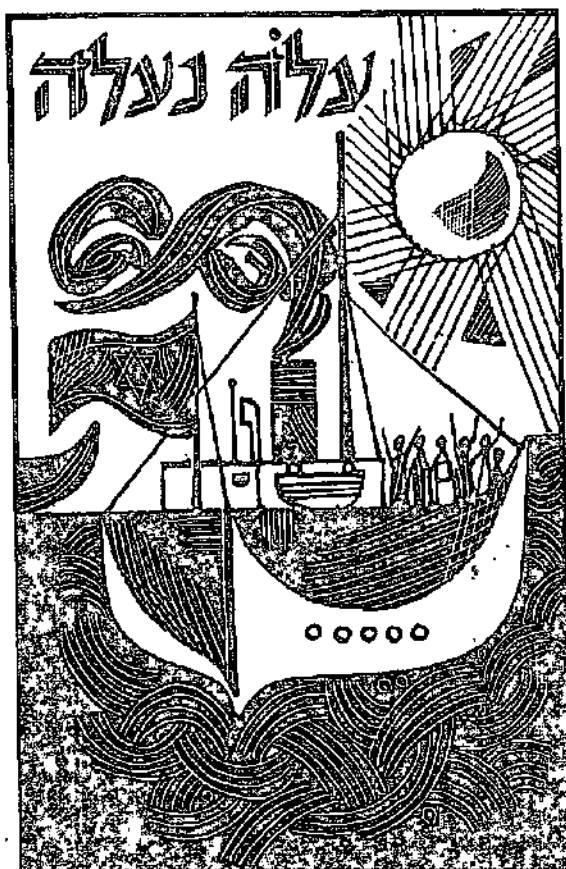

אברהם זילברברג

בשליחות
העם
והמדינה

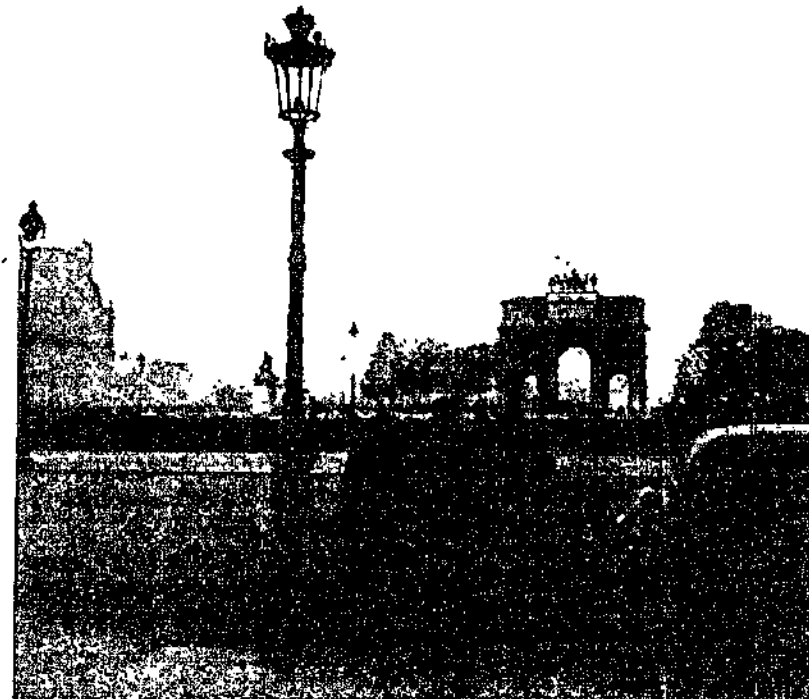
אברהם

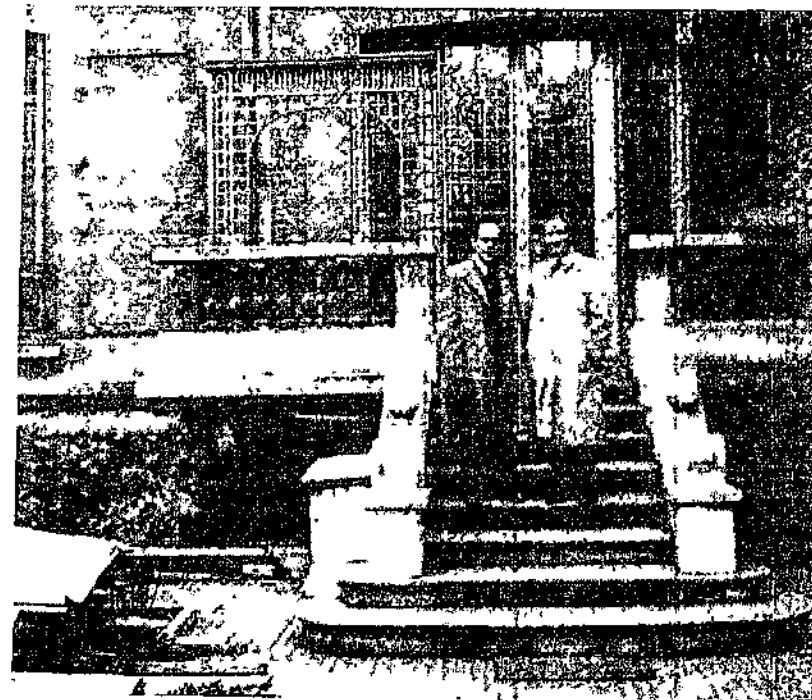
שליחות לקפריסין

במחנה המעפילים בקפריסין
(אני במרכז)

עם שליחים בפריז

העלאת המעפילים ממחנות קפריסין

חזרתי ארצה לאחר השליחות לאירופה בתקופה של הרחבת ממזי העליה הבלתי-לגאלית. הבריטים נקטו באמצעים רבים כדי לסכל התפתחות זו והטילו מצור על גבולות הארץ. הצי הבריטי ביים-חתימן עקב בכל יכולתו אחר האניות שהסיעו את שארית הפליטה לארץ-ישראל. היו אניות שהצליחו להתחמק מטבעת המצור ולחוריד את המעפילים על תופי הארץ בחשכת הלילה. אולם במרבית המקרים נעצרו אניות המעפילים בלב-ים, בטרם הספיקו להגיע אל החוף. היו גם מקרים שהתחוללו מאבקים מרים בין חיילי הצי הבריטי לבין מעפילים צעירים, שביקשו בכל מאודם להגיע אל הארץ הנכספת. לא תמיד נהגו הבריטים באיפוק, לעתים נקטו ביד תקיפה והיו פצועים בין המעפילים. לבסוף החליטו הבריטים להעביר את כל המעפילים לקפריסין ולרכוס שם בשני מחנות.

הנהלת הסוכנות התלבטה קשות כיצד לטפל בפרשת המחנות בקפריסין. לכאורה היתה זו בעיה של הבריטים, שהרי הם הקימו את המחנות ועליהם לטפל בכ-500,000 הפליטים שהועברו על-ידיהם לקפריסין. לכן, כך סברנו, הבריטים הם שחייבים לדאוג לפליטים בענייני שיכון, מזון, בריאות וחינוך. מסיבה זו התנגד בן-גוריון, שעוד שהה אז בפריז, לשגר לקפריסין נציג מטעם הסוכנות. אך היו שטענו כי אין לסמוך על הבריטים, משום שהמצב במחנות קשה ולפיכך מוטלת עלינו החובה להחליף לעזרה. גזברות הסוכנות סבלה ממחסור כרוני בכספים, ואחד הנימוקים בפי המתנגדים להתערבותנו היה, שאין לנו האמצעים הדרושים לכך.

בן-גוריון שוחח על כך עם ג'ו שוורץ, מנהל הג'וינט בארצות-הברית, והלה הבטיח שתג'וינט יקח על עצמו משימה זו, לאחר שגם נחלץ לממן ביד נדיבה את פעילות עליה ב. ג'ו שוורץ חזרה לנציגו מוריס לאוב, לנסוע לקפריסין כדי לעמוד מקרוב על המצב במחנות: הג'וינט הסכים לסייע כספית ולטפל בבעיות התזונה, הבריאות ועניינים אחרים, ומוריס לאוב מונה מטעמם למשימה זו, כנציג הג'וינט בקפריסין.

חלוקת רשיונות עליה בשער המחנה

אלו
 "סבתא יפה"
 (ג'וינט)
 -6.102

הגיעו אלינו ידיעות על התנגשויות בין חיילים בריטים לבין מעפילים צעירים משולהבים, שעברו שבעת מדורי גיהנום באירופה ולא רצו להשלים עם תנאי מעצרים באי. באחד המקרים שרפו המעפילים אוהל שבו גרו. הוחלט לשגר שני אנשים, ג'ורא יוספטל וישראל כרמי מההסתדרות, כדי לבדוק מה המצב. בשובם הם תיארו תמונה שחורה ועגומה על המצב במחנות, והדגישו כי אין סיכוי זתקווה לשיפור המצב בלי מערבותנו.

לאחר שסוכם עם שלטונות המנדט על הענקת מכסה חודשית של 750 רשיונות עליה לעצורי קפריסין, החליטה הסוכנות, לאחר דיון נוסף, לשלוח נציג מטעם מחלקת העליה אל מחנות המעפילים כדי לטפל בנושא העלאת הפליטים לפי מכסת סרטיפיקטים זו. הבחירה נפלה עלי ובאחד הימים הודיע לי דובקין: "אברהם, החלטנו לשלוח אותך לשם". חשוב להדגיש כי הנציגות היתה מטעם מחלקת העליה ולא מטעם הסוכנות.

הגשתי את הדרכון הבריטי שלי למחלקת העליה של שלטונות המנדט וקיבלתי אשרה לקפריסין. מצויד במכתב המלצה של מזכיר מחלקת העליה, יהושע בכר, אל הנציג הבריטי לענייני מחנות הפליטים בקפריסין, סר גודפרי קולינס, יצאתי באמצע יוני 1947 לקפריסין. הוצגתי בפני סר גודפרי קולינס ומחוגע הראשון נוצרה בינינו כימיה מיוחדת. הצלחתי ליצור עמו קשרי עבודה מצוינים ובכל הבעיות חשונות והמשונות שנוצרו בעניין המעפילים, מצאתי אצלו תמיד אוזן קשבת.

מצאתי שני מחנות מעפילים: בשטחים צחיחים, בלי קורטוב של ירק, מרוחקים מהעיר פמגוסטה. למחנה הקרוב ביותר לעיר בקריאולוס קראו מחנה קיץ, ולמחנה הרחוק יותר בקסילוטימבו קראו מחנה חורף. כל מחנה הותחלק למחנות-משנה, שבהם היו מרוכזים המעפילים על-פי האנחות בהן הגיעו. המעפילים גרו באוהלים, צריפים ופחונים, בתנאים צפופים ודלים. לאחר שהורדו מהאניות והוכנסו למחנות, נהגו לערוך אצלם חיפוש מזוקדק ולקחת מהם את כל הניירות שהיו עמם. הם היו בתנאים של עצורים ונאסר עליהם לעזוב את שטח המחנות, שחיו מוקפים בגדרות-דליל.

המעפילים העצורים הקימו ועדי עליה בכל מחנה והם שקבעו את התור לעליה, במסגרת מכסת הרשיונות של 750 איש לחודש, לפי העיקרון של הוותק במחנות. כלומר - ראשון הגיע, ראשון יצא. כלל זה נשמר בקפדנות ואף פעם לא היתה בו חריגה ולא שום מקרה יוצא מהכלל. זכור לי שפעם הגיע מכתב מחנהגת "היחגנה" בארץ, ובו בקשה לחקדים את עלייתו של הכירורג-הניירולוג הנודע, ד"ר אשכנזי, בנימוק שהוא דרוש בארץ. אך ועדת העליה המשותפת, שהיתה מורכבת מנציגי ועדי העליה בכל מחנה, לא נענתה ודחתה את הבקשה, והיה צריך לתקדיש ימים ולילות כדי להסביר ולשכנע אותם בחשיבות העניין.

השתתפתי בביישות ועדי-העליה ותאמתי עם הבריטים את ארגון המשלוחים באניות בריטיות. הנוהל היה שבהגיע יום יציאת משלוח עולים לארץ, נהגתי לשבת ליד שער המחנה כדי לחלק למשחררים רשיונות עליה ותעודות כניסה לאניות הבריטיות. סר גודפרי, שלא רצה להתערב בעבודתי, נהג לעמוד מן הצד.

זמני חקדש לארגון הטיפול בעליה ולהכנסתו למסלול הדרוש. גרתי בפמגוסטה במלון קטן (שם בעל המלון היה סטאברוס). כניסה למחנות היתה טעונה אישור של המייג'ור הבריטי שהיה ממנה על הבטחון והסדר. עבורי הנפיק סר גודפרי רשיון מיוחד שאפשר לי להכנס לכל המחנות בכל עת. מפעם לפעם צפו ועלו בעיות קשות ומסובכות בתחום זה, והייתי צריך להשקיע את כל מרצי בפתרון.

דאגתי המיוחדת היתה נעונה להקלת מצבם של התינוקות והילדים במחנות. על רקע זה פרץ יום אחד משבר. לאחר שתינוק נפטר ממחלה, התערורר חשש למגפות ובמחנות השתררה פניקה. כדי לפנות במחירות את התינוקות מהמחנות, הסכימו הבריטים להעניק רשיונות עליה מחוץ למכסה לכל התינוקות במחנות, אך סירבו להעניק רשיונות עליה מיוחדים להוריהם של התינוקות. ועדי העליה במחנות נדרשו לפיכך להסכים שבמסגרת המכסה החודשית, יוענקו רשיונות עליה מחוץ לתור להורי התינוקות. הוועדים סירבו בתוקף להפר את הכלל "ראשון הגיע - ראשון יוצא". התלבטנו בעניין זה ולא ידענו כיצד למצוא לו פתרון. החלטנו אפוא להעניק מירושלים את גולדה מאירסון (לימים מאיר), כדי שתפעיל את השפעתה ואת כוח השכנוע שלה על הוועדים, להתחשב במצב המיוחד שנוצר, ולהסכים לתנאי שהציבו הבריטים. גולדה

הגיעה עם זאב שרף והצליתה לחרשים ולהשפיע על הוועדים, ובסופו של דבר הסכימו לסטות במקרה זה מן הכלל "המקודש" ולאפשר יציאת התינוקות עם הוריהם.

לאחר עליית התינוקות שיגרתי דו"ח בעניין הזה ובו ציינתי, בין השאר:

"בשיחוי עם הממונה על מחנות המעפילים בקפריסין, סר גודפרי קולינס, הוא העיר בין השאר על הנקודות דלקמן:

(1) הילדים שגילם פחות מ-18. הנולדים למשפחות שיש להן תינוקות, מקפידים לדעתו על חשבון המכסה החדושיית השוטפת. בקשר לזה עלי להסיר, כי בסיכומה עם הגב' גולדה מאירסון, הסכימה המזכירות הראשית של המשלה בירושלים להעלות מקפריסין כ-500 תינוקות יחד עם הוריהם והנולדים אליהם (ילדים שגילם פחות מ-18 שנה). בעניין זה קבעה הגב' מאירסון עם המשלה, כי עליית התינוקות עצמם לא תיזקף על-חשבון מכסה כלשהי, אלא עליית ההורים תיזקף על-חשבון המכסה החדושיית השוטפת. ועליית ילדיהם הנולדים תיזקף על-חשבון המכסה לפי העיקרון הנחוג בעליית הנוער: יכרי מהמכסה בעת שיגיע תורם לעליה, לפי העיקרון: ראשון בא - ראשון עולה.

סר גודפרי קולינס רוצה לכלול את הילדים הנולדים, שגילם פחות מ-18 שנה, בחשבון המכסה החדושיית, אם לא יקבל מירושלים הודאה ספורדית לא לנהוג כך.

(2) סר גודפרי התעניין לדעת מדוע אין את מסדירי את עליית שאר התינוקות שעודם נמצאים בבית-התינוקות במחנה בקפריסין. לדעתו, התכוונה ממשלת ארץ-ישראל, מטעמים הומניטריים, לאפשר הנחה להעלאת התינוקות מקפריסין, תוך התחשבות בקשיים שיש באחזקת תינוקות במחנה בקפריסין. אם אין אנו מצליים הנחה זו כמועדה, פקעה זכותנו לנצלה אתו כן - כך סבור סר גודפרי קולינס. לדעתו, לא התכוונה המשלה להעניק זכות קדימה לתינוקות ולהוריהם כל עוד מצויים כאלה במחנות. הוא סבור, שאם נרצה כעבור זמן-מה (גרסתו: כעבור חודש-חודשיים) להעלות את שאר התינוקות, יהיה צורך כאישור חדש בעניין זה מאת השלטונות בארץ-ישראל.

(3) סר גודפרי קולינס התערב גם בעניין מספר התינוקות במחנות בקפריסין. שאליו התכוונו מלכתחילה, בינתיים מספרם גדל והולך (כך ירבו), תחילה דיברו על 500 תינוקות, אך עד כה העלו כ-475 תינוקות. במחנות בקפריסין מצויים סתה יותר מ-100 תינוקות, וכל שכוע מתווספים כ-20 תינוקות הנולדים שם בפרק זמן זה.

(4) הוגד לי, שלפי הודעת הגב' גולדה מאירסון, לא יזקפו למכסה החדושיית הרגילה את מספר התינוקות שיעלו מקפריסין. משמע, מעפיל העולה מקפריסין, בהגיעו תורו, גם תינוקו עולה עמו, בלי שהדבר ייזקף במכסה כלשהי.

אני תמה על הודעה זו, שלא נמסר לי עליה דבר בזמנה. סבורני, שהדבר זה מחייב בידור ופעולה שלחש. כדלקמן:

(א) שתועבר הודאה של המזכירות הראשית בירושלים לסר גודפרי קולינס, כי הילדים (שגילם פחות מ-18 שנה), הנולדים אל הורי התינוקות שהועלו ארצה בשבועות האחרונים, מקפידים כחשבון המכסה לפי העיקרון של עליית הנוער ולא בחשבון המכסה השוטפת:

(ב) צריך לקבוע קו פעולה להבא, בנוגע לתוכנית של מתן זכות קדימה לעליית תינוקות מהמחנות בקפריסין. במיוחד אמורים הדברים באותם תינוקות שהיו שם באמצע תודש נובמבר 1947, שאז אושרה התוכנית על-ידי המזכירות המשותפת של המחנות בקפריסין.

על-פי מצב-ההרוח במחנה ולפי דעת שלייתנו הפועלים בקפריסין, סבורני שלא תיתכן העלאת תינוקות עם הוריהם נוסף ל-470 שכבר הועלו. אם הדבר ייעשה נגד רצונם של אותם מעפילים שעלייתם תידחה בשל כך, עם זאת עליכם לברר גם אם נכונה ההודעה, שגם בעליה רגילה לא ייזקף מספר התינוקות על-חשבון מכסה כלשהי.

במחנות הקיט המעפילים כעץ ממשל עצמי וחניפו דגלי כחול-לבן מעליהם. הם ארגנו את חלוקת מנות המזון, פתרו מכבסה ומשרד חזאר ואף דאגו לפיתוח ענפי הספורט ובילויים. שליחים מהארץ שהותדרו למחנות (קצתם נעצרו יחד עם המעפילים) ארגנו פעולות חינוך, הדרכה ואימונים צבאיים. את המזון הביאו למחנה במשאיות וגם פועלי הנקיון תגיעו בדרך זו אל המחנה, ניקו את המחנה והוציאו את הזבל.

היתה כמובן התמרמרות גדולה בין אנשים אלה בשל היותם כלואים במחנות מאחורי גדר תיל ובתנאים קשים לאחר שעברו כל מה שעברו בשואה. לפי המכסה החדושיית של 750 עולים לחודש, נדרשו למעלה מחמש שנים כדי שכולם יעלו ארצה. באחד הימים שיגר ועד המחנות מברק אל נציג ישראל באו"ם לאמור:

"מחזיקים אותנו במחנות בקפריסין כמו אסירים. על אף ההבטחות שישועדו אותנו ויחזירו אותנו לארץ-ישראל הנבספת שלנו. הנציג הישראלי המקומי, מד זילברברג, פנה כבר כמה פעמים אל השלטונות המקומיים בקשר לשחרורנו, אך לשווא. אין בבוחנו לשאת עוד את מבלנו, שהחל בשנת 1939. העלה נא את קול זעקתנו באוזני האו"ם, כדי שישלחו אותנו אל אחינו ואחיותינו בארץ-ישראל. החלטנו לפטול על אחיותנו, אך נחכה לתשובתן המהירה".

עשיתי כמיטב יכולתי לחקל על חיי המעפילים הממורמרים. קבעתי לי כלל, שלא לחתערב בענייני הגוינט והיחסים ביני לבין נציגו היו טובים. הגוינט פתח מטבת במחנות ואף קנטינות. הגיעו גם עובדות סוציאליות. בסיועו של הגוינט שופרה מאוד

התנוונה במחנות. נציג הגזינט מארחי"ב היה כאמור מוריס לאוב ועוזרו היה יהושע לייבבר, חבר קיבוץ עין השופט, שהיה נתן אמריקני. הוא אגב סיפר לי, כי מוצאו מאותה עיר בגליציה שבה נולד גם מוריס לאוב, וכי שניהם למדו יחד באותו בית-ספר.

בין היתר, התעררו במחנות בקפריסין בעיות מיוחדות של מעפילים דתיים. הם העלו מפעם לפעם דרישות בקשר לשמירה על כשרות וקיום אורח-חיים על-פי מנהגי הדת. ראשי המפלגות חדותיות באו בטענות ובתביעות אל משה שפירא והחלו להקפיד יותר על סיפוק הצרכים הדתיים לנוקקים להם. כמה צריפים הפכו לבתי-כנסת ובשבתות התכנסו בהם מניינים לתפילה, וכך גם בימי חול.

כשעבודתי התרחבה, שלחתי לי מחלקת העליה בירושלים כעוזר, את הרב משה שרייבוים, שלפני כן שימש כרב במחנה עצורי הרוויזיוניסטים ואצ"ל בקניה. הוא היה יהודי עבדוקן, אדם פיקח, שופע תמיד חיוכים ושולט היטב באנגלית. הוא ביקש לא לכתונו רב.

מנהלת עליית הנוער, הגברת הנרייטה סולד, גילתה עניין רב בבעיות הנוער, במיוחד בנוער ללא הורים ששכן בצריף מיוחד. היה זה נוער חסר השכלה וישב בטל מלימודים. בגלל התערבותה של גברת סולד נטאפשר למדריכים למלא את החסר בחינוך ובחוראה. הובאו ספרי-לימוד והמדריכים ערכו שיעורים במקצועות השונים. הצטרפו אליהם שליחים מטעם תנועות-הנוער הציוניות וגם מעפילים שמקצוע ההוראה היה קרוב ללבם. בתוך כך נתעוררו בעיות בקשר להשתייכות לזרמי החינוך השונים. אני הצלחתי להסתדר עם כולם, בשל היותי בלתי-מפלגתי ומשום שנקטתי בדרכי נועם וסבלנות.

בגלל התנאים הסניטריים ותנאי הדיור הצפופים בצריפים ובאוהלים, היו תמיד חולים רבים במחנות, במיוחד בקרב הילדים והתינוקות. היו גם לידות רבות. על הטיפול הרפואי במחנות היה מופקד בתחילה רופא בשם ד"ר רפפורט, אדם רציני, קפדן ומסור לתפקודו. הוא גר במחנה ועמדה לרשותו מרפאה קטנה. אך הוא גם התרוצץ מצריף לצריף ומאוהל לאוהל, כדי להגיש עזרה רפואית בכל מקום. במקרים של מחלות רציניות, היו מעבירים את החולים לבית-חולים בניקוסיה. באחד הימים הופתענו

לשמוע, שעבודתו הופסקה ושהוא הוצא מהמחנה. התברר לנו, שהבריטים קיבלו ידיעות שהוא שמאלני ואינו כשר מבחינה פוליטית. במקומו הובא רופא אחר, ד"ר מוסברג, שהרחיב את המרפאה ואחריו הגיע ד"ר פלק, שהיה רופא בקופת-חולים בחדרת. קולם עשו עבודה מסורה.

המעפילים שכאמור היו רשאים להסתובב בתוך המחנות בלי מניעה, ניהלו חיי תרבות ענפים. מי שהיו פעילים מאוד בתחום זה היו איזק הרציג (לימים יצחק ארצי) - עסקן ציוני צעיר, נמרץ ודינמי, יליד רומניה והצייר שמואל כץ. תשומת-לב מיוחדת הקדישו להוראה וללימודים. מי שרצה ללמוד מצא הזדמנויות לכך. מאוחר יותר הוחלט לפתוח סמינר שאליו נשלחו מורים מהארץ, מטעם סמינר רוטנברג בחיפה. כמנהלו שימש רובינשטיין מחיפה, והוא הפך במרוצת הזמן למוסד קבוע. בין המרצים היו גם פרופסורים וכל מי שרצה להאזין להרצאות ולקורסים שהתנהלו בו, יכול היה להשתתף באופן חופשי.

אישים רבים מהארץ ביקרו במחנות, כגון שליח התנועה הקיבוצית יוסף בדך, מנהל הקרן הקיימת ד"ר משה גולדשטיין, עדה מימון (פישמן). לא קל היה לקבל אשרה לגברת עדה מימון, וכשהגיעה ערכו אצלה אנשי הבולשת הבריטית חיפוש מדוקדק ואפילו נטלו טביעת אצבעותיה. נפגשתי עם כל המבקרים, ליוויתי אותם בביקוריהם במחנה ושוחחתי אתם על המצב בו.

לביקור במחנות נשלח מירושלים משה קולודני (לימים קול), על מנת לדווח על המצב להנהלת הסוכנות. הוא בדק באלו תנאים שרויים המעפילים ובשובו ארצה מסר דו"ח מפורט כדלקמן:

"בקפריסין נמצאים 540 תינוקות בגיל פחות משנה. רובם בגיל עד 6 חודשים. לפני שבוע סתו בשבוע אחד שישה תינוקות. בין התינוקות יש מספר ניכר של חולים, ובכלל אין התפתחותם משבינה רצון בגלל התנאים והמצב במחנות. יש אמנם בית-תינוקות המאכלס חלק מהתינוקות. אך חלק שני מפתר בצריפים בתנאים די קשים. לקראת החורף המתקרב מתעוררת בנשוא זה בניה ממדרגה ראשונה.

נציג הג'וינט, מר מוס סטנצ'יסטר, שביקר בקפריסין, סדרד לפני השלסנות את הבניה של העלאת התינוקות וההורים סידד. בהנחה שהסרטיפיקטים ינוכו כשיגיע תורו של כל אחד

לעליית. לפי אותה שיטה שנהגה הממשלה ביחס לנוער. גם המחלקה המדינית שלנו מספלת כבעיה זו ואני רוצה להדגיש את דחיפותה.
בקפריסין נמצאים עתה 1,477 ילדים ובני-נוער יתומים ו-667 ילדים ובני-נוער שהוריהם נמצאים באירופה או בארץ-ישראל. נוסף לאלה נמצאים גם 800 בני-נוער וילדים שהוריהם נמצאים בקפריסין. בסך הכל מגיע מספר הילדים ובני-הנוער ל-2,844. עלינו לתבוע את המשכת עליית הנוער לפי השיטה שהחלו בה.
עם התקרב החודף מתעוררת שאלת ההנעלה וההלבשה באופן חריף ביותר. בקיץ התחלכו רבים יחפים, וכמות הקיץ שנאספה על-ידי היישוב הביאה תועלת רבה. שומענו שהממשלה עומדת לקנות נעליים, חולצות ומכנסיים לגברים ושוללות לנשים. גם הוועד למען גולי קפריסין, בראשות ועד ההצלה, כבר הכריז על מבצע כסות חורף.
במחנות החורף גרים חלק מהמעפילים בצריפים וחלקם באוהלים, ואילו במחנות הקיץ שוכנו כולם באוהלים. חלק מהאוהלים אינו מעביר גשם, אבל חלק גדול מאוד מעביר מים וצפיה סכנה גדולה שמספר החולים יתרבה מאוד בוסן הגשמים.
אני רוצה לציין את העבודה המאומצת והמסורה של שליחי ארץ-ישראל במחנות קפריסין. התרשמותי ביותר מהעבודה החשובה שעושים כאן שליחינו, בלי יוצא מן הכלל, עבודתם מוחלילה בשטח בבוקר וממשכת עד שתיים-עשרה בלילה. והם מספלים כל הזמן במעפילים בלי מנוחה, עובדים בין המחנות ועוסקים בעניינים שונים. השליח חי במתיחות מתמדת ומעצבנות. עלינו להוקיר את העבודה הזאת.
בא כהנו בקפריסין, מר זילברברג, נושה שמ עבודה חשובה מאוד ועבודה קשה ובמתיחות בלתי רגילה. עחד לו בעבודתו הרב שרייברס, שנשלח על-ידי מחלקת העליה, סבורני, שצריך להפסיק את היחס שלנו לקפריסין, אל לנו להתעלם מהמציאות ועלינו לשנות את החלטה שנתקבלה פעם בהנהלה לא להכיר בקיומם של המחנות, ולכן סירבנו לקיים נציגות רשמית בקפריסין.
עלי לציין, שהיחסים בין נציגינו ובין נציגי הג'וינט הם נאותים וטובים. הג'וינט משקיע כל חודש כ-30,000 לירות ועבודתו היא ממדרגה ראשונה. מספר העובדים הסוציאליים, האחיות והרופאים וצוות הפקידים של הג'וינט מסתכם ב-90, ואילו מספר השליחים הארץ-ישראליים ששיגרה הסוכנות היהודית מגיעה ל-30 וכמה".

לעתים מזומנות הייתי טס מקפריסין לירושלים, כדי לדווח למחלקת העליה על המצב במחנות ועל הצורך להגביר את המאמצים כדי להגדיל את קצב העליה מהם. כשנעדרתי מקפריסין, מילא את מקומי סגני, הרב שרייבוס. אף שלחתי בקביעות דו"חות למחלקת העליה בירושלים, על פעולתי במחנות.

פיתחתי יחסים טובים גם עם בני האוכלוסייה המקומית, במיוחד קפריסאים שהותר להם לבקר במחנות. בפמגוסטה התגורר יוני ששמו פאפאוואסיליו - צעיר-בעל לב חם ונפש טובה. הוא קיים קשרים הזדקקים עם הארץ-ישראלים במחנות ואפילו למד לדבר עברית. רק לאחר שחוסלו המחנות נודע לי טיב הקשרים שהיו בינו ובין פעילי ה"הגנה" במחנות. הוא סייע בהברחת נשק לפעילי ה"הגנה" בתוך המחנות, בהפעלת רדיו מתחרתי, בהכנסת תומרי עבודה שנדרשו, בשיגור מכתבים סודיים על-ידי נחגי מכוניות הזבל ואף בהגשת עזרה לבורחים מהמחנה דרך מנהרה תת-קרקעית שנחפרה בתשאי. בינו לבני נצרה כימיה מיוחדת. הוא נענה לכל בקשותי והיה מוכן להגיש לי תמיד כל עזרה ככל שנדרשה.

כשביקרתי בקפריסין אחרי שחוסלו המחנות, נפגשתי שוב עם פאפאוואסיליו. הוא קיבל את פני בהתרגשות ובידידות. במשך שעות העלנו יחד זכרונות מאותם ימים של המחנות. הוא הראה לי בגאווה תעודות-תבר ב"הגנה" ומספר האישי צוץ בה. מאוחר יותר מינתה אותו "ציס" לנציג החברה בקפריסין, עסק המנוהל על ידו ועל ידי בניו עד היום.

רופא מטמך מזכנים לקבלה. במקרה זה תיתשב כבסלה ומבוסלת ההוראה בדבר הגבלת תקופת ההפלגה ל-6 חודשים.

במכתבו אלי הוסיף הקצין האחראי, שכל מבוגר העוזב את המחנה רשאי לקחת עמו מטען שמשקלו 44 ק"ג ומטען של ילד במשקל 22 ק"ג.

לאחר שארגנטי וחכנסני למסלול ותקין את הטיפול בעליות המעפילים, תורתני ארצה לתפקידי בסוכנות, אולם לא עברו שבועות רבים ונקראתי לשוב לשם. היה זה כאשר לאחר התלטות עצרת האו"ם ב- 29 בנובמבר 1947, על חלוקת ארץ-ישראל והקמת מדינה יהודית, נתעוררה שאלת עליית המעפילים עד למועד מימוש ההחלטה. הבריטים לא רצו להפר את יחסי הכוחות בין האוכלוסייה היהודית והאוכלוסייה הערבית, והחליטו, לאסור את עלייתם של צעירים בגילאי 18 עד 45, כדי למנוע את חיזוק כוחה של הייחגה"י למקרה שתפרוץ מלחמה בין היהודים לערבים. נוצר שוב מצב מסובך וסר גודפרי קולינס ביקש שאשוב לקפריסין.

אחרי הגיעי לקפריסין שיגרתי ב- 17 בדצמבר 1947 דו"ח למחלקת העליה בירושלים על המצב שמצאתי. כתבלי, בין השאר:

"בשיחה שניהלתי עם סר גודפרי קולינס, הודיתי לו על הבעת דעתו החיובית בנוגע לעבודתי כאן, כפי שהובאה בשמו בסכתוב של המזכירות הראשית של הממשלה. במהלך שיחתנו הוא הדגיש, כי כתב על כך למזכירות הראשית בירושלים, כשנתברר לו כי בגלל העדרי משם צצו קשיים שונים בפעולותיהם של השליחים והנושאים הקשורים בענייני העליה.

לאחד שהוא פירס את טיבם של הקשיים ניסיתי להטביר לו כי הקשיים הללו נבעו לאו דווקא משום שנמדדתי מקפריסין, אלא הם היו קיימים גם כעת שהותי שם. אולם אני דאגתי לכך שנתגבר עליהם בסרם הגיש לידיעתו של סר גודפרי, הסברתי לו, שהרב שרייבוים יצליח גם הוא להתגבר על הקשיים הצצים טפעט לפעם, אם הוא עצמו (סר גודפרי) יקל עליו את פעולתו ויסייע לו בעניין זה.

באותה הזדמנות בירדתי עם סר גודפרי ועם טגנו, מר זיתני, כמה עניינים שוטפים, כגון עליית חינוקות, עליית נער, השכונות המכסות וכיצא בהם. בענייני עליית הנער שוחחתי טלפונית עם מר בכר, ופעלתי כפי שטיכסתי עמו בשיחה זו.

המצב הקשה במחנות, תנאי הדיור הצפופים באוחלים, בפחונים ובצריפים, ונוסף לכך גם תחושת הכליאה מאחורי גדר תיל וממעת אפשרות להשתחרר בהקדם ולעלות ארצה - כל אלה הולידו מתיחויות פנימיות. כך למשל פרצה באחד הימים תגרה במחנה הקיץ, שבו טהגו כל תנועות-הנוער לערוך בלילות-שבת מסיבות. ליד צריף של נוער יוצאי צפון-אפריקה היה גם צריף של "השומר הצעיר", ובאחד מלילות-שבת אלו הניפו חברי "השומר הצעיר" דגל אדום ועוררו בכך את זעמם של יוצאי צפון-אפריקה. פרצה מהומה, שהתפתחה לתגרת ידיים. את הרוחות הרגיע לבסוף השליח יצחק אברהמי, יוצא טוניסיה, שידע להשקיש את הרוחות הנסערות ולהחזיר יחסי שכנות טובים בין הנצים.

פעם אירעה גם התנגשות קשה עם החיילים הבריטים, כאשר כמה בחורים משולהבים התפרעו ושרפו עמודי עץ במחנה. החיילים תקפו אותם ופתחו ביריות, כדי להשיב את הסדר על כנו. בתקרית זו נהרג מעפיל אחד ונפצע מעפיל שני.

במקרה אחר בחור, שפקעה טבלתו לשאת את תנאי המעצר, ניסה להסתגן לתוך קבוצה שקיבלה רשיונות עליה בעת צאתה את שער המחנה בדרכה לארץ-ישראל. הוא התחפש לבחורה, לבש בגדי נשים וחבש פאה נוכרית. הוא עורר את חשדם של השומרים הבריטים ליד השער ונתפס. השומרים טיפלו בו בגסות, הפשיטוהו והכוהו. הבחור גילה התנגדות והחל לצעוק. נכתתי באותו מעמד וגם סר גודפרי קולינס. התנגדותם של השומרים הוציאה אותי מהכלים, רצתי אל השער והרמתי את קולי: "הרפו ממנו, הוא מעפיל החוצה לעלות לארץ-ישראל הניתו לו..." סר גודפרי ניגש אלי וניסה להגניעני: "מר זילברברג, מעולם לא ראייתי אותך מתודגש כל כך וצועק". הבריטים החזירו את הבחור למחנה. הוא זכה לעלות ארצה כאשר חוסלו המחנות בקפריסין.

בין הבעיות שנתעוררו הינה עלייתן של נשים הרות. ניהלתי על כך פעמים אחדות שיחות עם הקצין האחראי וב- 21 באוגוסט 1947 הוא כתב אלי לאמור:

"בדד כלל אין לכלול נשים בתוך הקבוצות העתבות את המחנה בשלושת החודשים מאז נעצדו בו, אלא אם הוכח כי אישה זו שוריה בשלושת החודשים האחרונים להריונה. והקצין הרפואי המוטמך מאשר שהיא כשרה להפלגה. ובתנאי שהרופא הסנתת באניה או

Handwritten notes and signatures on the right margin, including the name "פריד" and a signature.

סר גודפרי מעוניין שאבקר בקפריסין אחת לכמה שבועות כדי לכוון עניינים, ואם תגדל העליה, היה רוצה שאבקר בקפריסין לעתים יחד תכופות. הסברתי לו, כי במצב הנוכחי של ענייני העליה מקפריסין, יכול גם הרב שרייבוים להסדיר בעצמו את העניינים. אם נגיע לגידול העליה מקפריסין לפי התוכנית של היסול המחנות שם, נדאג לכך שיימצא כמקום הצוות הדרוש לשם החשת הפעולה והסדרת העניינים בצורה הטובה ביותר.

בביקורי זה בקפריסין, רציתי להמנע מביקור במחנות היות ולאחר שנודעה החלטת האו"ם להקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל, נפוצו שם שמועות שהמחנות יחוסלו עד מהרה, וכי תהיה עליה מהירה של כל המעפילים מהמחנות לארץ-ישראל וחששתי שלביקור שלי ינתנו פירושים לא נכונים. אבל בגלל הצורך לברר עניינים שונים עם המזכירות המשותפת ועם ועדת העליה ונציגי הלשכה לעליית הנוער, אשר כולם שכנו במחנות עצמם, נאלצתי להיכנס גם לתוך המחנות. לצערי הרב הייתי צריך להסביר לכולם, כי בשורת היסול המחנות של המעפילים בקפריסין עוד אינה אתי. לא כולם נתנו אמון בהסברי. הם חששו שאני מסתיר מהם ידיעות חשובות בנושא זה.

בחינתי בקפריסין באותם ימים, נתעוררו בעיות חדשות בנקודת שיא בתולדות ההעפלה הגיעו שתי אמות מעפילים גדולות, "פאן יורק" ו"פאן קרסנטי". הן הופנו על ידי הבריטים לנמל פמגוסטה, לשם הגיעו בלילה והמעפילים הורדו והועברו למחנות בקפריסין. רב-החבלה של האגיה "פאן קרסנטי" היה יצחק (אייק) אהרונוביץ, שהיה ימאי במלחמת העולם השנייה ואיש הפלוגה הימית (פל-ים) של הפלמ"ח. רב-החבל של האגיה "פאן יורק" היה גד הילב. לפי הסכם עם הבריטים, נשארו האניות בנמל פמגוסטה ועל סיפונה של כל אחת נשארו גם רב-החבל וכ- 30 אנשי צוות. אליהם הצטרפו 40 חיילים וקצינים בריטיים. היה חשש, שהבריטים יתנכלו לאחורוני היורדים מהאניות, בידיעה כי הם מנהיגי העליה הבלתי-לגאלית, למרות שהיה הסכם איתם שלא יחלו מעצרים. ה"הגנה" היתה ערה לסכנה שאנשיה ייחשפו במחנות וייעצרו על-ידי הבריטים, וכדי למנוע זאת, נחפרה במחנה מנהרה אשר הוליכה אל מחוץ לגדרות התיל, למזון שפת-הים. לפי הסדר מוקדם עם קפריסאים מקומיים, שכלל פעולות הסחה של פל-ים תוך שימוש בספינת דיג ארץ-ישראלית, חוברו דרך המנהרה אנשי פלמ"ח, וכמה מהמנהיגים הבולטים של המעפילים.

היה צורך לקלוט במחנות את המספר הרב של המעפילים משתי האמות ולהכניס לעליה ארצה. היו ביניהם צעירים רבים והם למדו עברית, עברו גיבוש קיבוצי והכשרה ואף אימוני נשק.

לפני שחוסלו המחנות שקלו הבריטים מה לעשות בשתי האמות, והתכוונו להחרימן, אך ב- 18 ביוני 1948, יותר מתודש לאחר הקמת מדינת ישראל, חמקו שתי האמות בחשכת הלילה ממעצרן בנמל פמגוסטה ועשו את דרכן לכיוון הארץ. בהגיען לנמל חיפה הן נעצרו אמנם על-ידי מפקד הנמל, שעוד היה מובלעת בריטית זמנית, אך לאחר זמן שוחררו. ניתנו להן שמות חדשים - "עצמאות" ו"קיבוץ גלויות", והן שימשו להעלאת המוני עולים ארצה, ביניהם מעפילי קפריסין.

חזרתי ארצה אולם בתודש מרץ 1948 שוב התבקשה הסוכנות על ידי סר גודפרי קולינס לשלוח אותי למחנות בקפריסין, כדי לטפל בבעיית איסור עלייתם של מי שהוגדרו על-ידי הבריטים כאנשים בגיל צבא, בני 18 עד 45.

היה צורך בסידורים מיוחדים שכן באותה עת התחילו כבר התקפות של ערבים על מכוניות בכביש ירושלים תל-אביב. יצאתי לדרך במכונית של הסוכנות בתברת סנטור אמריקני ואיש "המזרחי" ורפל (לימים רפאל), אלישר ואחרים. שירה בריטית לירות אותנו עד שער-הגיא (באב-אל-דאד), וכאן אמר לנו קצין בריטי: "מכאן כבר תוכלו להגיע לתל-אביב". לפתע, לא הרחק ממקווה ישראל, נפתחה עלינו אש של הכנופיות הערביות. למזלנו חיתה זו מכונית משורינית (היחידה מסוגה שעמדה לרשות הסוכנות). מכוניתנו נעצרה ואנו יצאנו. בצד הדרך ראינו משאית עמוסת כדי חלב עומדת, ומחוץ לה שוכב אדם פצוע. זחלנו לעברו ונחת מטר כדורים, שאחדים אף פגעו במכוניתנו. הכנסנו את הפצוע למכונית. הוא עוד נשם. המשכנו דרך שכונת התקווה והגענו לבית-החולים "חדסה" בתל-אביב. אך, בבואנו כבר לא היתה רוח חיים באיש. המסמכים שמצאנו אצלו העידו, שהוא היה נהג שהוביל חלב מכפר ורבורג לתל-אביב.

ב- 30 באפריל 1948 דיווחתי למחלקת העליה, כי אותו זמן היו במחנות בקפריסין כ- 27 אלף מעפילים, מהם כ- 21 אלף מגיל 18 ומעלה וכ- 6 אלפים עד גיל 18.

הראשונה עלו מהמחנות כ- 1,000 עולים בגיל גיוס, בידיעת משקיפי או"ם, ואף פעם לא נשמעה אפילו הערה שעברנו על המספר 500.

ד"ר מוהן השיב, כי אפשר שהמתווך מטעם האו"ם אמנם לא אמר זאת, אך בלי ספק התכוון לכך. ד"ר מוהן הוסיף, כי על כוונתו זו של המתווך מסר לו אחד המשקיפים, שנכח בישיבה ואישר שהרוזן ברנדוט ציין לו את המספר 500.

הערתי, שכל הגישה הזאת אינה נראית לי ככונה, שכן נושא העליה הוא כה חיוני לנו, שלא נוכל להסכים לפעול על-פי כוונת שלא הובאו לידיעתנו. על אחת כמה וכמה, שלא מתקבל על הזעת כי הסכמנו לכך, כפי שאפשר אולי להסיק מדברי ד"ר מוהן. על כך השיב ד"ר מוהן, כי הדבר הוא בסמכותו של המתווך, היכול לקבוע לעצמו מקסימום ידוע על יסוד הסעיפים 4 ו-5 של תנאי ההפוגה, ואין מדינת ישראל יכולה לערער על כך.

השיבותי שאני סבור אחרת, אך הואיל ומדובר בשאלה פוליטית ממדרגה ראשונה, מוטב שיערר אותה בדרג גבוה יותר. הבעתי גם התנגדות נמרצת לדרישה, שאיש או"ם יתנוס על כל כרטיס של עולה, פן ייתשבו אנשי האו"ם לשולטים על העליה. יתר על כן, הציבור ייפגע בצדק, כי צעד כזה מערער את הסוברניות של מדינת ישראל. הוספתי וטענתי, כי אנשי האו"ם אינם צריכים להפנות אליהם את זעם הציבור, כפי שעשו פקידי המנדט הבריטי בסוף תקופת המנדט.

למרות ההגבלה בהעלאת מעפילים בגיל צבא והקשיים בהפעלת אניות שלנו לחבאת המעפילים ארצה, בוצע חיטול המחנות בקצב מהיר ביותר. מיזם ליוס השתפר מצב רוחם של המעפילים שעוד היו שרויים מאחורי גדר התיל במחנות, כי הם ידעו שקרוב היום בו ישוחררו ויפליגו לארץ-ישראל. על רקע זה כבר נערכו יותר חתונות ונולדו גם יותר תינוקות.

כאשר הגענו למועד סיום חיטולם של המחנות, קיבלתי מתנה מיוחדת למוזכרת מטעם ועד המעפילים - אלבום תמונות מחיי המחנות, שכריכתו הוכנה מלוחות אבן מקומית ונקשרה בחוטים שנשלפו משמיכות. בהכנת האלבום המיוחד במינו סייע הצייר שמואל

אחרי הקמת מדינת ישראל, הוחל בחיטול המחנות והעלאת המעפילים ארצה. הוטל עלי לצאת לשם בפעם האחרונה כדי לארגן את המבצע. אולם, בשל המצור שהטילו הערבים על ירושלים, נבצר ממני לצאת מירושלים עד התפוגה הראשונה ביוני 1948. רק אז הצלחתי לצאת מהעיר בשיירה הראשונה שאורגנה. הגעתי לקפריסין באניה, יחד עם משלחת מיוחדת שיצאה אז מטעם חנהגת היישוב. היה בה אנב, המשורר נתן אלתרמן וזו הייתה חנויה מיוחדת.

העסיקה אותנו בעיקר העלאתם של מעפילים בגיל גיוס שהיו דרושים למאמץ המלחמתי. נדרשו לנו לשם פיני המחנות אניות ובהקשר לכך שיגר ו. פוקס סטרטגוייס, עוזר המזכיר הראשי של ממשלת המנדט, מכתב למחלקת העליה של הסוכנות היהודית ב-10 במאי 1948 והודיע, שהממשלה לא תתנגד לשימוש באניותינו "אנדראחי" ו"ידולורסי" לשם פיני המעפילים מחמתנות בקפריסין בתום תקופת המנדט. אולם, אסור יהיה לאניות המעפילים לעגון בנמל חיפה כל עוד מתפנה משם הצבא הבריטי.

מעניין לציין שאפילו אחרי קום המדינה נמשכו הנסיונות להגביל את מספר העולים ומכתבו של מזכיר מחלקת העליה י. בכר ב-12 באוגוסט 1948 אל שר-החוץ משה שרתוק (לימים שרת), מבטא את הבעיות שנתקלו בהן בתקופת שתי ההפוגות בקרבות, בכל חנוגע לפינוי המחנות בקפריסין. היה זה בעקבות שיחה עם ד"ר מוהן, ראש המשקיפים מטעם האו"ם, על קיום תנאי ההפוגה. וכך נאמר במכתב:

"ד"ר מוהן פתח ואמר, שאנשי ארם חייבים לפקוח ולזאת שאמנם מקיימים את תנאי ההפוגה גם בעניין העליה. המתווך מטעם הארם קבע, שלא ייכנסו למדינה יותר מכמה מאות עולים בגיל הגיוס. כלומר, לא יותר מ-600 איש במשך חודש אחד. אך מאז תחילת ההפוגה כבר נכנסו למדינה 1,356 איש בגיל גיוס. צריך שיהיה ברור, כי יש להפסיק את העליה של אנשים בגיל גיוס עד תום ההפוגה השנייה. כלומר, עד תום שלושה חודשים. לפי הודישוב של 600 איש לחודש".

דחינו לחלוטין את ההגבלה המספרית שציין ד"ר מוהן. טענתנו היתה, שמעולם לא הוזכר מספר מקסימלי חודשי של 500 עולים בגיל גיוס. הסתמכתי על שיחתי שלשום עם שר-החוץ מר שרתוק, שהודיע כי לא דובר כלל על הגבלה כזאת. בתקופת ההפוגה

כך, שהיה במחנה של "חשומר הצעיר" ועסק, בין השאר, בארגון חיי תרבות ובלידור במחנה. אלבוים זה נשמר אצלי כנכס יקר במיניו.

לאחר חתרוקנות המחנות הגעתי אליהם לביקור אחרון והיתה זו הרגשה מזוהה אך טובה לראות את המחנות, ששקנו חיים תמיד מבוקר עד ערב, והנה הם ריקים ועזובים.

בביקורי זה נפרדתי גם מהמייגור הכריטי, שהיה אחראי על הביטחון במחנות ועל סדרי הכניסה והיציאה מהם. לפני שעזבתי אמר לי המייגור: "מר זילברברג, אני רוצה להראות לך משחוי". הוא הוליך אותי אל המנהרה, שנפרה בתשאי אל מחוץ לגדר, ואשר זרחה ברחו מן המחנות ראשי ה"הגנה", מלחים ומפעילים רבים. אמנם שררו בעינו תמיד יחסים הוגנים ותקינים, אך הפעם נראה היה, שהמייגור לא נתן בי אמון כאשר הבעתי הפתעה ואמרתי לו שכלל לא ידעתי על קיומה של המנהרה...

הבאתי אז לסר גודפרי מכתב ממוכיר מחלקת העליה של הסוכנות, י. בכר, שהודה לו על יחסו הטוב ושיתוף הפעולה האדיב, הן בתקופת קיומם של המחנות והן בשעת חיסולם. ב-6 בפברואר 1949 שיגרתי גם אני מכתב אליו, והבעתי את מלוא הערכתי על שירותיו הרשונים בתקופת קיומם של המחנות. כמותת פרידה צירפתי סדרת מעטפות יום ראשון של בולי "יזאר עברי".

במקביל לסיום הטיפול בהעלאת המפעילים מקפריסין נתעוררה גם בעיית חיסול הרכוש שלטו שם. הסוכנות היהודית הרכיבה עוד קודם לכן ועדה בין-מחלקתית לטיפול בכל הבעיות הכרוכות בחיסול המחנות והרכוש שנכלל בהם. חברי הוועדה היו גזבר הסוכנות אליעזר קפלן, יצחק תופי (ענייני כספים), יצחק מלמד (עבודות ציבוריות) וחלף (ענייני הגירה). ועדה זו התחילה לפעול עוד בתקופת שבה לא היה ידוע מועד הפיטי הסופי של המחנות.

ב-7 במרץ 1948 שלח ד"ר ג. לנדאור מכתב אל אליעזר קפלן בנושא זה, ובו נאמר, בין השאר:

"בזמן הקרוב נעמד לפני חיסול הרכוש בקפריסין, והרכוש גדול - רהיטים, מיטות, כלי-מטבח, מהטו של כלים שונים ותלבושות, מלאי רפואי, מלאי של אוכל, ספרי לימוד וספרים אחרים וכו'. ברכוש זה הושקעו אמצעים רבים מתקציבי מחלקות שונות - גם מתקציב עליית הנער, מהוועד לסעו פליטי קפריסין, מן הג'וינט ומגורמים אחרים. עליית הנער משנינות מאוד לקבל חלק סתמים מהרכוש הזה. ואני מציע להכין את הפעולה הזאת בעוד מועד. אני חושב, שתומר רב (דשימות אינוונטר) כבר מוכן, אבל צריך עוד להשלים אותו. אני מציע לקבוע ועדה אחראית לחלוקת הרכוש בין המחלקות המעונינות."

ב-22 במרץ 1948, השתתפתי בישיבת הוועדה הבין-מחלקתית שבה מסר מ. ברכמן, מנהל הוועד למען גולי קפריסין, ד"ר על ביקורו במחנות קפריסין בין ה-17 וה-29 בפברואר 1948, ועל שיתותיו עם באי-כוח הקיבוצים והג'וינט, בקשר להבאתו ושמידתו של הרכוש הציבורי במחנות לקראת החיסול. הוא סיפר לי על הסיכום בינו ובין באי-כוח הג'וינט, ד"ר לאוב, שבו נקבע כי רכוש הג'וינט במחנות יצורף לרכוש הציבורי הכללי של הסוכנות - והכל ביחד יועמד לרשות הוועדה לקליטת עולים שלידי הסוכנות.

הוא ציין, כי "רכוש ציבורי יש לראות את כל הדברים שנשלחו לעולי קפריסין ממוסדות בארץ ואשר יש באפשרותנו להחזיר לארץ". הוא הוסיף, כי "יש גם סוג שני של רכוש ציבורי - והוא רכוש הקיבוצים, שגם אותו צריך להחזיר לארץ". הוא הציע לשכור מתסן בפמגוסטה ולרכו בו את כל הרכוש ואת הרהיטים הנמצאים במקום, שגם אותם אפשר לראות כרכוש ציבורי. כן הציע למנות פקיד מיוחד, שתפקידו יהיה לרכו את הרכוש בעזרת פקיד הג'וינט.

באותה ישיבה אמרתי, שעלינו לראות באור הנכון את התמונה, היות ואז עוד לא היה ידוע לנו המועד לחיסול המחנות. "לא כל הרכוש שנשלח לשם בא מידינו", כך אמרתי "יש גם דברים שנוצרו על ידי המפעילים ולא בקלות אפשר להוציאם משם בלי שהם יתנגדו. גם הספריות והתערוכות לא יעמדו לרשותנו, כי הקיבוצים תובעים את הבעלות עליהם. בקפריסין מצויים מתסני הג'וינט ובהם מוצרי הלבשה, קצת מצרכי מזון

ורפואות וגם אותם לא נוכל לקחת כעת ארצה". "מכל האמור" - כך סיכמתי - "אין באפשרותנו להחזיר כעת לארץ כלום. כמובן אין זה משחרר אותנו מהצורך לרשום כעת את הרכוש, אולם לתפקיד מעין זה לא בא בחשבון מעפיל ולא שליח, כי לא ישלח שליח מיוחד לצורך כך."

...

מעפילי מחנות קפריסין לא שכחו אותי. בשנת 1949 הוזמנתי לארוחת צהרים חגיגת של פעילי העליה, שנערכה מטעם מחלקת העליה של הסוכנות וחברת "צים" על סיפון הספינה "ענבה". היה זה לרגל יום קיום הגלויות. בשנת 1954, הוזמנתי לכינוס ארצי של עולי קפריסין, לציון 5 שנים לחיסול מחנות קפריסין, שנערך מטעם המפלגה הפרוגרסיבית ("העובד הציוני") באולם "אוהל" בתל-אביב. שנת 1964 הוכרזה מטעם ממשלת ישראל כ"שנת ההעפלה" ובמסגרת זו נערכה בנמל יפו עצרת ויכרון שאלה הוזמנתי, למעפילים ולפעילים, אשר נספו ביים ובמאבק והעפלה. בשנת 1970 הוזמנתי לעצרת חגיגת מטעם ועד מעפילי קפריסין, אשר נערכה במלאת 21 שנים ליום סגירת מחנות מעפילי קפריסין באולם אבא חושי בחיפה. לפני שנים מספר הוזמנתי לכנס על מחנות קפריסין אשר נערך ביזמת החוג לחקר הקיבוץ בי"ד טבנקין" בראשותו של ברוך כיורי ורוכו על-ידי נחום בוגר, ושם ניתנה לי הזדמנות לספר לטכחים על פעילותי מטעם מחלקת העליה של הסוכנות במחנות המעפילים.

פרק תשיעי

הנהגת סדרי ממשל במדינה חדשה

חזרתי ארצה מקפריסין בקיץ 1948, בעיצומו של תהליך הקמת המנגנון ושל הפעלת משרדי הממשלה, שאז התרכזו בתל אביב, בגלל מצבה המיוחד והבלתי ברור של ירושלים. כמו רבים מעובדי המוסדות האומיים, אשר שרתו קודם לכן את "המדינה שבדרך", היה זה רק טבעי שאצטרף אל המנגנון הממשלתי. 13 השנים הבאות בחיי היו קודש להקמת השרות הציבורי ולהנהגת סדרי ממשל במדינה החדשה.

משח שפירא, אשר שנים רבות כיהן כמנהל מחלקת העליה של הסוכנות, ועבדתי את בהרמוניה וביחסי קרבה, תוך הערכה חודית בינינו, חתמנה לכתן כשר הממונה על שני משרדים - משרד העליה ומשרד הפנים. הוא הציע לי לקבל תפקיד של הקמת וניהול לשכת העליה המחוזית של אזור תל אביב ואני נעניתי לחצונו.

על פי "פקודת סדרי השלטון והמשפט תשי"ח - 1948" הוענקו לשר העליה הסמכויות שהיו נתונות קודם לכן לפי "פקודת העליה - 1941" ולפי "פקודת הפספורטים - 1934" בידי הנציב העליון. החוק החדש מ- 1948 ביטל, בין היתר, את חוקי "הספר חלבן בענייני עליה, וסעיף 13א) בחוק החדש ביטל את אותם הסעיפים בחוקים המנדטוריים שמכוחם הגבילה ממשלת המנדט את העליה ארצה. לאחר מכן נחקק "חוק השבות 1950" ושר העליה נקבע כממונה על ביצועו. כמו כן הופקד בידיו ביצוע "תקנות לשון חרום (יציאה מהמדינה) - 1948".

בהתאם לכך הוגדרו תפקידי משרד העליה כטיפול במתן רשיונות עליה ארצה, מ אשרות לתיירים, הנפקת דרכונים ותעודות-מסע, הענקת היתרי יציאה מן הארץ ופיקוח על כניסה ויציאה במחנות ביקורת הגבולות.

משרד העליה הורכב מהנהלה מרכזית (שנתחלה שכנה בקריית הממשלה בתל אביב) וב- 1950 הועברה, עם יתר משרדי הממשלה, לירושלים, 3 סניפים מחוזיים בתל אביב ירושלים וחיפה, וכ- 40 "קציני-עליה" בכל תפוצות הגולה.

כהן הוסיף: "בהיותו בסחרן שקד אברהם גם להעלות את יהודי בוכרה לארץ-ישראל, הללו תגיע לטהרן כפליטים חסרי-כל. היו להם אמנם קרובי-משפחה בארץ-ישראל, אך היה נתק ביניהם. כהן סיפר, שגיליתי אל יהודים אלה יחס מיוחד ובמשך חודשים רבים עמלתי בכל דרך אפשרית להציל אותם ולהעלותם לארץ-ישראל. את כל זאת מנה כהן במסגרת החסד הראשון.

החסד השני שהזכיר לזכותי היה על רקע אישי, יחסי אל אביו הזקן בירושלים:

"אבי דל ידע שאני נשלחתי בשליחות, אבל הוא לא ידע כי שליחות זו כרוכה בעמלנות ולכן לא היה קשר בינינו. הוא פנה למחלקת העלייה של הסוכנות בירושלים ומצא שם את אברהם, שבינתיים חזר לירושלים. אברהם הרגיע אותי ודאג לו, וכך נעשה כחובת לאבי, שהיה טר אליו כל בוקר אחרי התפילה ואמירת תהילים. אברהם טיפל בו באהבה ובמסירות. ואבי לא חדל לדבר על אברהם ועל הנסחה שהגיע לו בימים הקשים ההם. על כך אני אסיר תודה עד היום".

הדובר השלישי היה רפי בנשלום, שתיאר את המצב בפראג, שאלה חזר בשנת 1945, לאחר תום מלחמת העולם השנייה:

"מצאתי אדמה חרוכה. רק יהודים מעטים ילידי צ'כיה שרדו והם חזרו שבורים ורצוצים מנחנות הריכוז. הבירה פראג הפכה למרכז של פעולות "הבריחה", בשל היותה עיר מרכזית באירופה מבחינה גיאוגרפית ופוליטית. הקמנו בת, קבוצת צעירים חסרי כל נסיון, משרד ארץ-ישראלי שעסק גם בעליה הגאולית, אך במקביל סייע מאוד לספק "הבריחה". עמדתם בקשר הדוק גם עם מוסדות צ'כיים, שהכירו בנו כנציגי מדינה בדרך וקיימו עמנו שיתוף פעולה מלא.

באחד הימים הודיעו לי מהסוכנות בירושלים, כי שולחים אלינו מבקר כדי לבדוק אצלנו את העניינים, ושמו - אברהם זילברברג, מראשי מחלקת העלייה. חששנו קצת אבל קיבלנו אותו בסבר פנים יפות, הסברנו לו הכל ולא הסתער ממנו דבר. הסבקר נתגלה כאיש מקסיט וחס. הוא ראה את תפקידו לא בביקורת אלא בעזרה לאנשים בלתי מנוהלים כמונו בתחום המינהל ובכל הקשור לעליה. לצערי, עבודתנו המשותפת נמשכה רק תקופה קצרה, בסך הכל כשלושה חודשים. אולם במרצת זמן זה נעשינו לידידים בלב ונפש ובמשך כל השנים שמרתי על קשר עמו. הקשר בינינו לא נפסק גם כשחזרתי אחרי טלחמת העצמאות לפראג ועסקתי שוב בענייני עליה."

עקיבא לוינסקי, שמאחוריו היסטוריה ארוכה של פעילות ציבורית במסגרות שונות, בינתן כגזבר הסוכנות, דיבר אחריו ותמקד בתקופה של מלחמת העולם ואחריה, שבה טיפל בנושאי עליית הנער. הוא סיפר:

"כאן יושבים אנשים שהתחזקתם היא סיפול בצרות של יהודים. אנשים שפעלו בתחומים שונים של העליה, ההעפלה, ה"בריחה", חיפוש יהודים בגולה, קיבוץ גלויות וכד'. על רקע כזה נוצרת חכרות עמוקה בין בני-אדם. שנעסקו בצרותיהם של היהודים הללו. אז לא ניתן היה לעסוק בהצלחה רק בדרכים כשורות למהדרין. נאלצנו לפעול בגבול שבין המותר והאסור, ולכלול יש סיפורים שונים ומשונים..."

לנו, שנעסקנו בעליית הנער לאחר השואה, לא פשוט היה לקחת ילדים מהוריהם, לציידם בתעודות מחיפוש ולהבריחם לארץ. - ועם זאת להיות בסדר עם כל הערכים המוסריים. היה צורך להסתכן ולפעול בקד רוח ובשיקול הדעת. באותם ימים הכרתי את אברהם וראיתי כיצד הצליח להסתדר בתנאים קשים אלה."

לוינסקי הוסיף על סיפורו של אברהם גיבלבר בדבר הנרייטה סולד, שהתקשתה להסתגל לתנאים הבלתי-טרמליים של עליה ב'. חיטכה לא הכשיר אותה להבינם, אבל אברהם דווקא הצליח להסתדר איתה. הוא המשיך וסיפר:

"בתקופה שלאחר מכן התפעלתי מעבודתו של אברהם בתפקידו במשרד-הפנים. אינני בטוח שהיום היו מקבלים אותו במשרד-הפנים של ימינו... היה זה מזל גדול שאנשים כסוף ישבו אז במשרד-הפנים."

בסיכום דבריו אמר בנימת עצב:

"הרבה תברים שהכירו אותך או, כפי שאני מכיר אותך, אינם כבר אתנו, וחבל."

סיפר אחריו יצחק אברהמי:

"הכרתי את אברהם בשנת 1943 כאשר יצאתי לשליחות לסרפול אשר בלוב. הייתי מחפוש לחייל בלבוש מדי הצבא הבריטי. המשימה אשר הוטלה עלינו היתה להוציא משם כמה שיותר יהודים ולהעלותם ארצה. עמדנו בקשר עם מוסדות עליה ב' ועם הסוכנות היהודית. איש הקשר בינינו ובין הסוכנות היה אברהם. היינו זקוקים לסרטיפיקטים והתברר לנו, שהאיש המנפיק אותם הוא אהנוס הנציב העליון הבריטי, אולם למעשה האיש החשוב היה אברהם. הוא היה שולח לנו סרטיפיקטים בלנקו תחומים. את עשרים